

УДК 37.014.3:37.091.3:37.018.43

IMPLEMENTATION OF DEMOCRACY EDUCATION IN UKRAINIAN UNIVERSITIES: COURSE CONCEPT BASED ON OPEN EDUCATION AND TUTORING SUPPORT

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТИ ПРО ДЕМОКРАТІЮ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ: КОНЦЕПЦІЯ КУРСУ НА ОСНОВІ ВІДКРИТОЇ ОСВІТИ ТА ТЮТОРСЬКОГО СУПРОВОДУ

Nataliia Neryipa / Наталія Непийпа

PhD student / аспірант

ORCID: 0000-0001-5347-4574,

*Department of Philosophy and Adult Education, Central Institute of Postgraduate Education, State
Institution of Higher Education "University of Educational Management"; Senior Lecturer at the**Department of English Language, State University of Telecommunications**Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту
освіти»; старший викладач кафедри англійської мови Державного університету**інформаційно-комунікаційних технологій**Київ (Україна)*

Anzhelika Nikolaeva / Анжеліка Ніколаєва

ORCID: 0009-0009-2140-9247,

*Senior Lecturer at the Department of English Language, State University of Telecommunications**Kyiv (Ukraine)**старший викладач кафедри англійської мови Державного університету**інформаційно-комунікаційних технологій**Київ (Україна)*

Анотація. У статті розглянуто проблему впровадження освіти про демократію у вищих навчальних закладах України. Обґрунтовано актуальність формування демократичної культури та громадянських компетентностей студентської молоді в умовах суспільних трансформацій і цифровізації освітнього простору. Теоретико-аналітичні засади дослідження ґрунтуються на сучасних концепціях громадянської освіти (Westheimer & Kahne, 2004; Levine, 2013; Hoggan et al., 2023), принципах відкритої освіти та тьюторського супроводу. Запропоновано концепцію навчального курсу «Освіта для демократії», що поєднує історичний аналіз виникнення та розвитку демократії, осмислення антидемократичних рухів, формування навичок активної громадянської участі й відповідальності. Визначено структуру курсу, його цілі, завдання, ключові компетентності та механізми оцінювання ефективності. Особливу увагу приділено використанню відкритих освітніх ресурсів і ролі тьюторського супроводу у формуванні критичного мислення студентів. Зроблено висновок, що впровадження курсу сприятиме розвитку стійкої демократичної культури та посиленню громадянської активності студентської молоді.

Ключові слова: демократична освіта, громадянська компетентність, вища школа, відкрита освіта, тьюторський супровід, критичне мислення, демократична культура.

Вступ

У сучасних умовах трансформації українського суспільства освіта набуває вирішального значення як інструмент формування демократичної культури та активної громадянської позиції. Особливої актуальності набуває громадянська

освіта, спрямована на розуміння принципів демократії, прав і обов'язків громадян, а також розвитку навичок участі у демократичних процесах. Реформи в системі вищої освіти відкривають нові можливості для інтеграції цих цінностей у навчальну діяльність, зокрема через впровадження спеціалізованих курсів та сучасних педагогічних технологій.

Відкрита освіта, з її принципами доступності, гнучкості та персоналізації навчання, створює сприятливі умови для розробки та реалізації курсів з освіти про демократію. Водночас тьюторський супровід виступає ключовим механізмом підтримки студентів, забезпечуючи індивідуалізацію, мотивацію та розвиток критичного мислення — необхідних компонентів для формування свідомого та відповідального громадянина. Тому поєднання відкритої освіти та тьюторських практик у контексті освіти для демократії має високий потенціал для підвищення якості освітнього процесу.

Метою статті є розробка концепції курсу з освіти про демократію для університетів України, заснованої на принципах відкритої освіти та ефективному використанні тьюторського супроводу. Задачі дослідження включають аналіз теоретичних основ громадянської освіти, огляд сучасного стану викладання відповідних курсів в українських вишах, а також визначення структурних і методичних характеристик запропонованого курсу.

Реалізація такого курсу сприятиме формуванню у студентської молоді системи цінностей, знань і навичок, необхідних для активної участі в демократичному житті країни, а також розвитку їх особистісного потенціалу в умовах відкритої освітньої парадигми.

Актуальність теми

В умовах трансформації українського суспільства та реформування системи вищої освіти особливої значущості набуває формування демократичної культури та громадянської активності молоді. Як підкреслює О. В. Овчарук у праці *«Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи»* [1], освіта для демократії сприяє підготовці громадян, здатних усвідомлено брати участь у суспільно-політичних процесах, дотримуватися

принципів правової держави та толерантності. Міжнародні дослідження, зокрема звіт ЮНЕСКО «*Learning: The Treasure Within*» під керівництвом Ж. Делора [12], також наголошують на ключовій ролі освіти у забезпеченні стійкого розвитку та демократизації суспільства.

Проблематика

Попри активізацію громадянської освіти, у вищих навчальних закладах України курси з освіти про демократію часто залишаються фрагментарними та не завжди інтегрованими у загальну освітню стратегію. За спостереженням Ф. Тіббітс у дослідженні «*Human Rights Education for the Twenty-First Century*» [3], основним викликом є недостатня практична спрямованість програм та відсутність індивідуалізованої підтримки студентів. Крім того, І. А. Зязюн у своєму підручнику «*Педагогічна майстерність викладача*» [4] наголошує, що для формування демократичних цінностей необхідно впроваджувати інноваційні методи, які сприяють активному навчанню та розвитку критичного мислення.

Мета і завдання.

Метою статті є розробка концепції курсу з освіти про демократію для університетів України, заснованої на принципах відкритої освіти та ефективному використанні тьюторського супроводу. Завдання дослідження передбачають:

1. Аналіз теоретичних основ громадянської та демократичної освіти.
2. Огляд сучасного стану викладання відповідних курсів у вищій школі України.
3. Визначення структури, змісту та методичних характеристик курсу з інтеграцією тьюторських практик.

Обґрунтування вибору підходу.

Відкрита освіта, як показують дослідження Я. Андрієнченко, М. Ебнера та С. Шена у статті «*Open Educational Resources in Ukraine: Current Status and Future Directions*» [5], забезпечує доступність, гнучкість та можливість персоналізації навчання, що відповідає потребам сучасного студента та сприяє демократизації освітнього процесу. Тьюторський супровід, детально описаний у навчальному посібнику В. М. Кухаренка «*Тьютор дистанційного та змішаного навчання*» [6],

сприяє індивідуалізації освітнього процесу та підтримує розвиток критичного мислення, що є необхідними умовами формування громадянських компетентностей. Педагогічні ідеї П. Фрейре, викладені у «Педагогіці пригноблених» [13], підкреслюють важливість діалогу та активної участі студентів, що робить поєднання відкритої освіти і тьюторських практик особливо ефективним для курсів з освіти про демократію.

Теоретико-аналітичні засади демократичної освіти у вищій школі

Поняття демократії та громадянської освіти

Демократія є суспільно-політичним ладом, який ґрунтується на визнанні прав і свобод людини, участі громадян в управлінні державою, верховенстві права та рівності перед законом. Водночас демократія розглядається не лише як форма державного управління, а й як спосіб спільного життя громадян, заснований на цінностях участі, рівності та взаємоповаги (Hoggan, Hoggan-Kloubert & Owen) [8]. У цьому підході особлива увага приділяється формуванню громадян, здатних діяти як «особисто відповідальні», «учасницькі» та «орієнтовані на справедливість» суб'єкти (Westheimer & Kahne, 2004 [7], у Hoggan et al., [8]).

У вищій школі демократична освіта розглядається як процес формування у студентів цінностей, знань та навичок, необхідних для активної участі у житті демократичного суспільства. Вона передбачає не лише передавання знань про політичні та правові механізми, а й розвиток критичного мислення, навичок діалогу та співпраці, а також здатності до колективних дій (Tibbits [3]). Громадянська освіта спрямована на виховання свідомих та відповідальних громадян, які розуміють значення власних прав і обов'язків та здатні брати активну участь у демократичному процесі.

В українському контексті розвиток демократичної культури потребує інтеграції громадянських компетентностей у навчальні програми на всіх рівнях освіти, включно з вищою школою (Овчарук [1]). Це створює основу для формування студентів як активних учасників суспільного життя, які цінують принципи рівності, взаємоповаги та соціальної відповідальності.

Таким чином, демократична та громадянська освіта у вищій школі виступає стратегічним інструментом формування активного громадянського суспільства, здатного до раціональної, етичної та конструктивної взаємодії на різних рівнях соціального життя.

Відкрита освіта як інструмент демократизації навчання

Відкрита освіта, відповідно до визначення UNESCO (2019), передбачає використання відкритих освітніх ресурсів (OER) та відкритих практик, спрямованих на забезпечення рівного доступу до знань та поширення демократичних цінностей. Вона створює умови для розширення участі у навчальному процесі, надаючи студентам можливість обирати темп, формат та інструменти навчання відповідно до їхніх потреб і інтересів.

Дослідження Андрієнченко, Ебнера та Шена [5] показують, що впровадження відкритих освітніх ресурсів у вищій освіті України є перспективним напрямом демократизації доступу до знань, особливо в умовах обмежених економічних ресурсів. Використання відкритих курсів, дистанційних платформ та інтерактивних онлайн-занять розширює участь студентів у навчальному процесі, сприяє їхній автономії та активності у навчанні.

У поєднанні з принципами інклюзивності та горизонтальних відносин, які Hoggan et al. [8] визначають як ключові для «живої демократії», відкрита освіта формує середовище, де студенти не лише засвоюють матеріал, а й можуть активно впливати на зміст і формат навчання. Це забезпечує розвиток критичного мислення, співпраці та відповідальної участі у колективних процесах, що є важливою складовою демократичної освіти.

Для ефективного використання відкритих освітніх ресурсів особливе значення набуває тьюторський супровід. Тьютор виступає посередником між студентом і навчальними матеріалами, надаючи підтримку у формуванні навчальних стратегій, розвитку самостійності та критичного мислення. Такий супровід дозволяє поєднати автономію студента, яку забезпечує відкрита освіта, із структурованою підтримкою, створюючи збалансоване і демократичне навчальне середовище.

Таким чином, синергія відкритої освіти та тьюторського супроводу стає стратегічним механізмом демократизації вищої освіти, забезпечуючи рівний доступ до знань та формування активних, самостійних і соціально відповідальних громадян.

Тьюторський супровід як технологія індивідуалізації

Тьюторський супровід є формою педагогічної підтримки, спрямованою на індивідуалізацію освітнього процесу, розвиток самостійності та рефлексії у студентів. Він забезпечує підтримку у формуванні мотивації до навчання, розвитку критичного мислення та здатності застосовувати знання у практичних ситуаціях (Кухаренко [6]).

У контексті демократичної освіти тьютор виконує роль фасилітатора, допомагаючи студентам осмислювати принципи демократії та інтегрувати їх у власну громадянську активність. Це включає підтримку розвитку особистісної відповідальності, громадянських компетентностей та умінь працювати в колективі. У світлі підходу Hoggan et al. [8], тьютор сприяє створенню «демократичних соціальних структур» у навчальному середовищі, де практикуються інклюзивність, поліконцентричність та взаємність навчання.

Таке поєднання індивідуальної підтримки та демократичних принципів дозволяє студентам наближатися до досвіду «життя демократією» через безпосередню участь у прийнятті рішень та реалізації спільних проєктів. У цьому контексті тьюторський супровід виступає ключовим механізмом забезпечення персоналізованого, інтерактивного та демократичного навчального середовища у вищій школі.

Аналіз сучасного стану в Україні та міжнародний досвід

В Україні впровадження курсів з освіти про демократію у вищих навчальних закладах поки що має фрагментарний характер. Як інформація від Міністерства освіти і науки України (2023) [14], лише окремі університети мають системні програми з громадянської освіти, які часто інтегровані у більш широкі курси з права або політології. Основними викликами залишаються недостатня підготовка викладачів, обмеженість методичних матеріалів та відсутність сталого

фінансування.

Міжнародний досвід демонструє, що ефективне впровадження демократичної освіти передбачає міждисциплінарний підхід, використання інтерактивних методів навчання (дебати, симуляції, проєктне навчання) та активну участь студентів у створенні навчального контенту. Приклади з університетів Фінляндії, Нідерландів, Канади та Німеччини показують, що поєднання відкритих освітніх ресурсів із наставництвом і тьюторським супроводом забезпечує високий рівень залучення студентів, розвиток критичного мислення та стійкість отриманих компетентностей (Hoggan et al., [8]).

Особливо ефективними виявляються практики самоорганізованих асоціацій, де студенти взаємодіють з державними інституціями, вчать ся співпраці та долають їхні недоліки. Такий підхід поєднує «системо-зберігаюче» та «системо-трансформуюче» навчання, сприяє розвитку довіри та соціального капіталу (Putnam, 2000), а також формує громадян, які є «учасницькими» та «орієнтованими на справедливість».

Для українських університетів корисною може бути адаптація цих моделей через інтеграцію відкритих освітніх ресурсів, тьюторського супроводу та позааудиторної громадянської активності студентів. Такий підхід створює передумови для системного розвитку демократичної освіти, поєднуючи академічне навчання з практичним досвідом участі у демократичному житті суспільства.

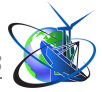
Концепція курсу «Освіта для демократії»

Цілі, завдання, компетентності:

Мета курсу — сформувати у студентів глибоке розуміння демократії як цінності та способу життя, розвинути громадянські компетентності, навички критичного мислення та активної участі у суспільному житті.

Завдання курсу:

- ознайомлення з принципами демократії, її виникненням та розвитком у світовій історії;
- аналіз прикладів антидемократичних рухів (нацизм, фашизм, тоталітарні

режими) та їхніх наслідків;

- формування навичок відповідального громадянства за моделлю Westheimer & Kahne [7];
- розвиток умінь вести діалог і брати участь у колективних рішеннях (Freire, [13]; Hoggan et al., [8]);
- виховання усвідомлення особистого впливу на формування демократичного суспільства.

Як зазначає Levine [9], «демократія вимагає від нас не лише спостерігати за політичними процесами, але й діяти — разом і цілеспрямовано» (What Should We Do?).

Структура та зміст:

Курс передбачає 6 основних модулів:

1. **Історичні витоки демократії** — від античних Афін до сучасності; ключові етапи розвитку демократичних інститутів (Levine [9]).
2. **Антидемократичні рухи та їх наслідки** — нацизм, фашизм, радянський тоталітаризм; вплив на міжнародне право та сучасні демократичні стандарти.
3. **Права людини та громадянські свободи** (Tibbitts [3]).
4. **Громадянська участь і соціальні зміни** (Levine [9]; Hoggan et al. [8]).
5. **Демократія у цифрову епоху** — відкриті освітні ресурси, електронне врядування (Andriichenko et al. [5]).
6. **Роль тьютора у розвитку демократичної культури студентів** (Kukhareno [6]).
7. **Проектна робота студентів** — розробка та впровадження ініціатив для громади з тьюторською підтримкою.

Відкриті освітні ресурси:

Використання OER (Open Educational Resources) є ключовим елементом курсу. Як зазначають Andriichenko, Ebner & Schön [5], OER підвищують доступність і гнучкість навчання, сприяють інклюзивності та знижують бар'єри у здобутті якісної освіти. Курс передбачає застосування міжнародних платформ (наприклад, OER Commons, Coursera, EdX) та національних репозитаріїв, а також

створення студентами власних відкритих навчальних матеріалів.

Особливості тьюторського супроводу:

Тьюторський супровід у цьому курсі ґрунтується на моделі фасилітативного навчання (Kukhareno [6]), де викладач виступає не лише як джерело знань, а як партнер і наставник. Тьютор сприяє формуванню у студентів навичок самооцінки, рефлексії та колективного вирішення проблем. У світлі підходу «живої демократії» (Hoggan et al., [8]) тьютор підтримує створення в групі інклюзивного середовища, де студенти беруть участь у визначенні змісту та методів навчання.

Практичні аспекти реалізації, оцінювання ефективності, рекомендації:

Практична реалізація курсу передбачає:

- проєктне навчання, орієнтоване на реальні потреби громади;
- моделювання демократичних процесів (дебати, симуляції, громадські слухання);
- міждисциплінарні семінари за моделлю ICSLD (ICSLD, n.d.) [10].

Оцінювання ефективності курсу має ґрунтуватися на поєднанні:

- самооцінки та взаємооцінювання студентів;
- аналізу рівня сформованості громадянських компетентностей (за моделлю Westheimer & Kahne [7]);
- моніторингу активності студентів у громадських ініціативах.

Рекомендації для університетів: забезпечити інституційну підтримку курсу, інтегрувати його у стратегію розвитку громадянської освіти, розширювати мережі співпраці з громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Висновки

Проведений нами аналіз розвитку освіти для демократії дозволяє зробити висновок, що демократична освіта у вищій школі повинна розглядатися як комплексний процес, який охоплює не лише передачу знань про політичні інститути та правові норми, а й формування системи цінностей, розвиток соціальних та громадянських компетентностей, здатність до критичного мислення і активної участі в житті суспільства. Також цей аналіз показав, що

демократичне виховання ефективно лише тоді, коли воно інтегрує три взаємопов'язані складові: по-перше, історичний вимір, який дає змогу простежити витoki демократії та усвідомити наслідки антидемократичних рухів; по-друге, практичний досвід участі у суспільних процесах; по-третє, створення освітнього середовища, яке сприяє діалогу, взаємоповазі та співпраці.

Запропонована концепція курсу «Освіта для демократії» є відповіддю на сучасні виклики українського суспільства та освітньої системи. Вона ґрунтується на принципах відкритої освіти (Andriichenko, Ebner & Schön [5]), які забезпечують доступність і гнучкість навчання, а також на ідеї тьюторського супроводу (Кухаренко [6]), що гарантує індивідуалізацію та розвиток критичного мислення. Курс поєднує теоретичні знання з історії та сучасної практики демократії, аналіз антидемократичних ідеологій і рухів, а також проєктну діяльність студентів у громадах, що робить його багатовимірним і життєво наближеним.

Особливої уваги заслуговує теза Levine [9], що «демократія вимагає від нас не лише спостерігати за політичними процесами, але й діяти — разом і цілеспрямовано» (с. 19–20). Ця думка є фундаментальною для формування курсу, адже вона наголошує на активній та відповідальній позиції кожного громадянина. Аналогічно в Learning for Democracy (ICSLD [11]) підкреслюється, що демократичне навчання має бути «одночасно історичним, теоретичним і практичним процесом, у якому студенти бачать себе суб'єктами змін». Таким чином, ідея поєднання знання й дії, історичного досвіду та практики співучасті стає центральною для курсу «Освіта для демократії».

Рекомендації, що впливають із проведеного аналізу, пов'язані з необхідністю системної інтеграції громадянської освіти у вищі навчальні програми. Це передбачає, з одного боку, розробку і впровадження курсів, подібних до «Освіти для демократії», а з іншого — підтримку інституційного рівня, зокрема з боку Міністерства освіти і науки України. Важливо, щоб університети створювали умови для активної участі студентів у прийнятті рішень і надавали простір для громадянських ініціатив. Не менш значущим є

залучення викладачів і тьюторів до постійного професійного розвитку в галузі громадянської освіти, адже саме вони є фасилітаторами демократичного досвіду студентів. Як слушно зазначає Levine [9], «громадянське життя полягає не тільки в обговоренні ідей, а у створенні нових практик і спільнот, здатних змінювати суспільство» (с. 45).

Перспективи впровадження курсу «Освіта для демократії» в українських університетах виглядають обнадійливими. Сучасний етап цифровізації та поширення відкритої освіти відкриває нові можливості для забезпечення інклюзивності та доступності навчання, для використання міжнародного досвіду й обміну кращими практиками. Як зазначають автори Learning for Democracy (ICSLD [11]), демократична освіта має «створювати соціальні структури, у яких люди можуть навчатися демократії, проживаючи її у власному досвіді». Це означає, що освітній процес повинен виходити за межі аудиторії та залучати студентів до діяльності в громадах, інституціях і громадських ініціативах.

У майбутньому запропонована концепція здатна стати підґрунтям для розробки ширших міждисциплінарних програм, що інтегрують історію, політологію, право, соціологію та педагогіку. Це створить умови для формування стійкої демократичної культури в Україні, де кожен студент і випускник університету відчуватиме власну відповідальність за розвиток суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Овчарук О. В. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи : монографія / О. В. Овчарук. – Київ : ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. – 400 с. ISBN 978-966-136-843-8

2. «Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук : зб. Матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (1 березня 2024 року, м. Чернівці). За заг. ред. Тичініної А., Горохолінської І., Калинич К., Бешлей О. Чернівці : Чернівецьк. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 258 с. ISBN 978-966-423-859-2

3. Тіббітс, Ф. Еволюція моделей освіти з прав людини // Human Rights Education: Theory, Research, Praxis / за ред. М. Баджадж. – Філадельфія : University of Pennsylvania Press, 2017. – С. 69–95.
4. Іван Андрійович Зазюн : педагог, вчений, філософ : біобібліогр. Показчик / [упоряд. Штома Л.Н.; наук. ред. Н.Г. Ничкало] ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – 3-є вид., перероб., допов. – К.: Богданова А.М., 2013.
5. Andriichenko, Y., Ebner, M., Schön, S. Open Educational Resources in Ukraine: Current Status and Future Directions // Innovate Learning (AACSE). – Barcelona, 2025. – С. 1034–1043.
6. Кухаренко, В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання: навч. посібник. Київ: Міленіум; Харків: ХПІ, 2019. – 307 с.
7. Westheimer, J., Kahne, J. What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy // American Educational Research Journal. – 2004. ДСТУ 8302:2015
8. DOI: 10.1177/10451595221149765. From 1North Carolina State University, Raleigh, NC, USA, University of Augsburg, Germany, and Southern Oregon University, Ashland, OR, USA. Address correspondence to: Chad Hoggan, North Carolina State University, Campus Box 7801, Poe Hall 310Q, Raleigh, NC 27695, USA. Email: cdhoggan@ncsu.edu. Article reuse guidelines: sagepub.com/journals-permissions
9. Levine, P. What Should We Do? A Theory of Civic Life. – Cambridge, MA : MIT Press, 2013. – 312 p.
10. <https://sites.google.com/ncsu.edu/icsld2/home>
11. Hoggan-Kloubert, T., & Hoggan, C. (in press). Learning for Democracy: A Principle-centered Approach to Adult Civic Learning. Springer Nature/Palgrave Macmillan.
12. <https://catesco.org/en/recurs/educacio-hi-ha-un-tresor-amagat-a-dins-1996/>
13. Фрейре Пауло. Педагогіка пригноблених / Пауло Фрейре; [пер. з англ. О. Дем'янчук]. – К. : Юніверс, 2003. – 166 с.
14. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text>

Abstract. *The article examines the issue of implementing democracy education in higher education institutions of Ukraine. The relevance of fostering democratic culture and civic competences among students in the context of social transformations and the digitalization of the educational environment is substantiated. Theoretical and analytical foundations of the study are based on contemporary concepts of civic education (Westheimer & Kahne, 2004; Levine, 2013; Hoggan et al., 2023), principles of open education, and tutoring support. The authors propose a concept of the course “Education for Democracy” that integrates historical analysis of the emergence and development of democracy, reflection on anti-democratic movements, and the development of active civic participation and responsibility. The course structure, objectives, tasks, key competences, and assessment mechanisms are outlined. Special attention is paid to the use of open educational resources and the role of tutoring support in developing students’ critical thinking. It is concluded that the implementation of such a course will foster a sustainable democratic culture and strengthen civic engagement among students.*

Keywords: *democracy education, civic competence, higher education, open education, tutoring support, critical thinking, democratic culture.*